

נטיעות לדוד

ספר היובל לדוד הלבני

כרך ג'
סוף י"א

בעריכת
יעקב אלמון, אפרים בצלאל הלבני,
צבי אריה שטיינפלד

האקדמיה ללשון העברית
ירושלים
ה ס פ ר י ה

הוצאת אורחות

המחקר שם העצם בלשון המשנה משקל פֶּעַל במסורת כתב יד פארמה ב ובעדים אחרים

משה בר-אשר

הערת מבוא

במסגרת תיאור מקיף וכולל של מסורות לשון חכמים בכתבי-היד פארמה ב (=פ) וקאופמן (=ק)¹ למשנה, אני עסוק כיום, בין היתר, בתיאור תורת הצורות של שם העצם. אני מבקש להציע את התיאור המלא והשיטתי של מסורת פ עם הצגה משווה של

* המאמר הזה הוא סעיף ממחקר גדול, "מבואות לספרות התנאים", שנתממן בידי הקרן הלאומית למדע.

1 אלה הקיצורים המשמשים כאן: אלדר כ = א' אלדר, מסורת הקריאה הקדם-אשכנזית – מהותה והיסודות המשותפים לה ולמסורת ספרד, כך כ (עדה ולשון ה), ירושלים תשל"ט; בר-אשר, איטליה = מ' בר-אשר, פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה (עדה ולשון ו), ירושלים תש"ם; בר-אשר, טיפוסים = מ' בר-אשר, "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרכ"ז נג (תשמ"ד), עמ' 178–220; בר-אשר, מבוא פר = מ' בר-אשר, "משנה כתב-יד פארמה ב לסדר טהרות-דברי מבוא", קובץ מאמרים בלשון חז"ל, כך א, ירושלים תשל"ב, עמ' 166–198. בר-אשר, משקל פֶּעַל = מ' בר-אשר, "משקל פֶּעַל בלשון המשנה וחלופותיו" וכו', מחקרי תלמוד ג, ספר הזיכרון לא"א אורבך (ברפוס). ייבין = י' ייבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד בבבלי, שני כרכים, ירושלים תשמ"ה.

עדים: א = כ"י אנטונין לסדר טהרות (נגעים ב א – זבים ה ה) על פי הצילום אצל א"י כץ, גנוי המשנה מאוסף אנטונין בספרייה הלאומית בלנינגראד, ירושלים תשל"ל, עמ' קסט–שיט. ד"ר = הדפוס הראשון של המשנה, נאפולי רנ"ב (1492); לו = ו"ה לו, מתניתא דבני מערבא על פי כתבי יד קמברידג', Add. 470, 1, קמברידג' 1883; פא = משנה כ"י פארמה [א] דה-רוסי 138, מהדורה פקסימילית, ירושלים תשל"ל; פס = משנה כ"י פאריס 328–329 בספרייה הלאומית בפאריס, מהדורה פקסימילית, ירושלים תשל"ג; פר = משנה כ"י פארמה [ב] דה-רוסי 138, מהדורה פקסימילית, ירושלים תשל"א; ק = משנה כ"י קאופמן A50, מהדורה פקסימילית, ירושלים תשכ"ח; ק-2 = דף אחד במסכת נידה ושבעת הדפים האחרונים של כ"י ק שנכתבו וננקדו בידי מעתיק אחר; ת = סדרי המשנה נזיקין קדשים טהרות, כתב יד ירושלמי Heb. 1336 4, בניקוד תימן, מהדורה פקסימילית, ירושלים תשל"ל; תימן מועד = סדר מועד של המשנה, כתב יד בנוסח תימן... יוצא לאור בידי יהודא לוי נחום, חולון תשל"ו. נ"ב = נוסח (ניקוד) בבלי; נ"ט = נוסח (ניקוד) טבריה.

הממצאים בעדים אחרים, ובראשם אבות הטקסטים ועמם גם כתבי-יד אחרים ודפוסים מנוקדים.² במקומות אחרים הצגתי שאלות עקרוניות שונות הכרוכות בתיאור מערכת משקלי השם,³ ודנתי בממצאים בעלי היבט כולל, כשאלת חילופי המשקלים וגורמיהם.⁴ הבירור הנוכחי מכוון להציע משקל אחד מני רבים: משקל פֶּעַל.

משקל פֶּעַל

הממצאים בכ"י פר

אָמַן: באוּמָן (כלים כו א א2)⁵, הָאוּמָן (שם), הָאוּמָן⁶ (כלים ה ד ה ט), אוּמָנִין (טהרות ז ג), שְׁהאוּמָנִין (כלים יז ט). גִּדְלָל: גִּדְלָל (אהלות יג א), גוּדְלָלָה (נידה ח א).⁸ פֶּפַח – כִּירָה קטנה: כוּפַח שְׁנֶחֱלַק (כלים ז ג), הַפוּפַח (שם ה ב פעמיים; ו ב), שְׁלֶכוּפַח (שם ח ז). סֶלֶם: סוּלָם מְצָרִי (זבים ד ג), בְּסוּלָם מְצָרִי (שם ג א), וּבְסוּלָם צוּרִי (שם ג ג). רֶבֶן –

2 הכוונה היא לעדים כמו כ"י פס או דפוסי אמ"ד (ת"ו 1646), קושטא (ת"ד 1644), ויניציה (תס"ד–תצ"ז 1704–1737), ליוורנו (תרע"ט 1919). עדים אלו חשיבותם אינה בשימור נוסחאות קדומות (הללו כמעט שלא נשתמרו בעדים אלה), אלא בעיקר במסירת דרכי הקריאה של המילים והצורות. רובם ככולם מוסרים צורות ששימשו בפי בני קיבוצים שונים. וכבר לימדנו ר"ח ילון לנהוג כבוד בעניינים כאלה (ספרו מבוא לניקוד המשנה, ירושלים תשכ"ד, מלא עדויות מן הדפוסים הנ"ל). במאמר זה הסתפקתי בציון עדויותיו של דפוס ליוורנו כמייצג את הדפוסים הנזכרים (לענין זה, ראה מה שכתבתי במקום אחר: בר-אשר, משקל פֶּעַל, הערות 35, 92–93).

3 השווה שני מאמריו: "לתיאור משקלי השמות בלשון המשנה עם הדגמה ממסורת כתב-יד פארמה ב", בתוך: עיונים בלשון חכמים (תקצירי ההרצאות לסדנה על הנושא "דקדוק לשון חכמים ומילונה וביבליוגרפיה נרחבת", בעריכת מ' בר-אשר), המכון ללימודים מתקדמים, האוניברסיטה העברית בירושלים תשנ"ו, עמ' 12–20 (ראה במיוחד עמ' 12–13). וכן בר-אשר, משקל פֶּעַל (במיוחד סעיפים 2–5).

4 ראה בר-אשר, משקל פֶּעַל.

5 כל השמות שהובאו כאן צוינו כלל היקרויותיהן בכתבי יד פר.

6 והוא אָמַן הוא אָמַן בחילופי קובוץ/קמץ-קטן, וראה להלן בחומר המשווה. ההבחנה המאוחרת במשמעות שנתקבעה בין שתי הצורות איננה מענייננו כאן.

7 עיגולית ליד שם עצם מציינת שלא נודמן במקרא.

8 לא הובא כאן השם גָּמַד שהביאה ק' פלמן (בספרה חילופי צורה במסורות לשון [עדה ולשון ח], ירושלים תשמ"ב, עמ' 10, הערה 33) מכ"י פר, שכן אין צורה כזאת בכה"י; פר גורס: ׀הגוּמָדִין (כלים כט א), שהיא צורת הריבוי של גָּמַד ולא של גָּמַד (ובמקומו: במשקל פֶּעַל).

9 יש מי שרואה במ"ם של סֶלֶם (בראשית כח א) מ"ם מוספת, וגזור את השם מן סל"ל (ראה לעניין זה: י' אבינרי, היכל המשקלים, תל-אביב התשל"ו, עמ' 178; באוור-ליאנדר, בדקדוקם, בעמ' 478 מביאים אותו במשקל quttal, ובעמ' 504 מפקקים באפשרות שהמ"ם היא מוספת). ד' ילין, תולדות התפתחות הדקדוק העברי, ירושלים תש"ה, עמ' 184, 201 ויבין עמ' 973 – מביאים אותו במשקל פֶּעַל. לאחרונה נדרש לעניין י' אפעל, בספרו, כעיר נצורה – המצור וגילויו במזרח הקדום, ירושלים תשנ"ז, עמ' 70–71. אם יש קשר בין simmiltu האכדי לסֶלֶם העברי בשיכול עיצורים, כפי שמניח שם אפעל (כאפשרות א), משמע שורש המילה הוא סל"ם

אריג גס עשוי מן גמי': פוש שְלֹרֶפֶן¹⁰ (פרה יב ח).¹¹

חומר משווה

אָמֶן. שם זה מופיע פעם אחת בלבד במקרא (שיר השירים ז ב): "מעשה ידי אמן". נ"ט: אָמֶן,¹² ובג"ב, כצפוי, אָמֶן (= אָמֶן).¹³ בכמה ממסורות המשנה נוהגים שני הניקודים – אָמֶן ואָמֶן – בדומה למה שמצאנו בכ"י פר. והרי פירוט הנתונים: ק מנקד על פי רוב אומן (למשל ביצה א, י; שקלים ד ה; מועד קטן א ח; ב"מ ב ב, ו א; כלים ה ד, כו א)¹⁴ בסך הכל 30 פעם; אך מצינו גם אומן (ב"מ ח, ז x2). ארבע עשרה ההופעות המנוקדות ניקוד מלא בכ"י פא מתחלקות כך: אומן - x3 (פסחים ד ז; שקלים ד ה הופעה א,¹⁵ ב"מ ח ו, הופעה ב) כנגד אומן - x11 (ברכות ב ד; שביעית ה ו;¹⁶ שקלים ד ה פעמיים, הופעות ב-ג; ד ו פעמיים, הופעות ג-ד; ביצה א י; מועד קטן א ח, א י, ב ד, כלים ה ט);¹⁷ במקום אחד מופיעה חלופה שלישית, בלא דגש במ"ם (יושם נא לב לציון סימן הרפה עליה), אך גם בלא ציון תנועת ההכרה הראשונה: האומן (כלים ה ד).¹⁸ גם דפוס ליורנו מכיר שתי חלופות:¹⁹ מצד אחד אומן (בלא דגש במ"ם) – 26 פעמים (כגון: שביעית ה ו, שקלים ד ה, ביצה א י, כלים ה ד, כו א, טהרות ז ג); רק פעם אחת המ"ם דגושה: אָמֶן (ערכין ו ג). וכנגד זה אומן (בלא דגש במ"ם) – 4 פעמים: האומנים (ב"מ ו א, ו ב, ו ו, מידות ד ה), ופעמיים בדגש במ"ם: אָמֶן (ב"מ ח ז פעמיים).²⁰ בכ"י א נודמנה רק היקרות אחת של השם הזה: אומנים (טהרות ז ג).²¹ בניקוד הבבלי מצינו, כצפוי, רק אומן (= אומן).²² בכ"י פס מנוקד בכל מקום אומן²³ (למשל: שקלים ד ה; מועד קטן א י, ערכין ו ג; כלים ה ד). במקום אחד נצטרפו לו חולם ושורק: אומנים (ב"ב ג ג), אבל אין

(אך ראה שם אפשרות ב). גם אנו הכרענו להביאו במשקל פֶּעֶל על יסוד הבחינה הסינכרונית לפחות.

10 ויש נוסח אחר בגיליון של פר: שְלֹאֲרֶפֶן (וראה להלן בחומר המשווה).

11 השם יחידאי במשנה כולה.

12 רק דפוס ונציה (רפ"ב) של המקרא גורס אָמֶן בלא דגש במ"ם (ראה מ' ברויאר, הנוסח ומקורותיו, במהדורת חמש מגילות בסדרה דעת מקרא, עמ' XIV).

13 ואכן ייבין, עמ' 973, הביאו במשקל פֶּעֶל.

14 בשתי הופעות נכתבה המילה כתיב חסר בכ"י ק: האָמֶן (שביעית ה ו בסוף שורה!). האומנים (ברכות ב ד).

15 האומנים במ"ם פתוחה ונו"ן רפה.

16 גם כאן המ"ם מנוקדת בפתח.

17 נוסף לנ"ל, נציין שבמקומות אחדים אין ניקוד בו"ו בכ"י פא: לאומנים (שקלים ד ו), האומנים (שם), האומנים (מידות ד ה).

18 יתר ההיקריות אין בהן כל ניקוד בכ"י פא (כגון: ב"ב ב ב; ע"ז ה ז ועוד).

19 מדובר למעשה בשתי חלופות ניקוד שהן ארבע: אומן/אָמֶן, אומן/אָמֶן.

20 וזו המשנה שבה גם ק גורס פעמיים אומן!

21 בשל כתם במ"ם, אין לקבוע אם היה בה דגש אם לאו.

22 ייבין, עמ' 973.

23 לעתים, כנהוג בכ"י זה, בא פתח במקום קמץ בכ"י פס: אומן (למשל ביצה א י). וראה הדוגמה המובאת להלן מן ב"ב ג ג.

- לדבר זה כל משמעות מיוחדת.²⁴ גם ת ניקד בדרך שיטה אוֹמֵן²⁵ (למשל: ב"מ ח ז ; כלים כו א ועוד).²⁶ אף בפיוט האשכנזי נרשמה רק אוֹמֵן.²⁷
- וכך יש להציג את עיקר הממצאים הנ"ל: u מקורית בהברה סגורה לא-מוטעמת מיוצגת בכתיב-יד של המשנה מן הטיפוס המערבי (המיוצג בכ"י ק והדומים לו) בדרך כלל ב-0 (קמץ קטן או חולם בכתיב-יד המחליפים חולם / קמץ-קטן) כגון: גוֹלְגֶלֶת, חוֹלְלָה.²⁸ ליד מ"ם יש נטייה להעדיף u (קובוץ-שורק), כגון בצורות הבינוני של הופעל: מוֹכְשֵׁר (ק פרה יא ו), מוֹחְלֵט, מוֹסְגֵר (ק כלים א ה) ועוד. כנגד זה בכתיב יד מן הטיפוס המזרחי (שנציגו המובהקים הם כ"י פה, נ"ב ומסורת תימן) יש u בקביעות.²⁹ כך אפשר להבין את הופעתה הסדירה יותר של הצורה אוֹמֵן (אָמֵן) ברוב העדים; הצורה אוֹמֵן (אָמֵן) בכתיב-יד מן הטיפוס המערבי אפשר לייחס אותה לנוהג לקיים o בטיפוס הזה, אבל אין לבטל אפשרות של זיקה לניקוד הטברני של המקרא, לפחות, בכל הנוגע לכ"י פה (המקיים u בהברה סגורה בסדירות). אין נראה לי שיש לתת משקל גדול לצורות חסרות הדגש. כלומר, אין להניח שאוֹמֵן באה במשקל פוֹעֵל, ואוֹמֵן במשקל פוֹעֵל; היעדר הדגש נראה התפתחות מאוחרת.
- גְּדֵל. למעשה, כל העדים מכירים את גְּדֵל³⁰ שהובאה לעיל מכ"י פה. והרי פרטי הנתונים: גודל היא גרסת לו, פס³¹ וד"ר בארבע הופעותיה של המילה במשנה (יומא ב א; בכורות ז ו; אהלות יג א; נידה ח א), וכן גורס א בהיקרות היחידה שנודמנה בו: גוֹדְלָה (נידה שם). וכך הוא בכ"י ק³² ובכ"י פא בשלוש הופעות מתוך הארבע הנ"ל, זולתי ההופעה ביומא, שבה גרסו אָגוֹדְלָה.³³ גם כ"י ת גורס רק גוֹדְלָה 3 פעמים (אין בידינו סדר מועד מכ"י זה), וכ"י תימן-מועד גורס ביומא גוֹדְלָה. וכבר צוין שגודל היא הצורה היחידה בקומראן.³⁴ בפיוט האשכנזי מצינו את שתי הצורות: גוֹדְלִים וגם אָגְדֵל, אָגוֹדְלוֹ.³⁵ גְּדֵל היא הצורה המקורית, נְאָגְדֵל היא צורה משנית, שעלתה בתהליך לשוני ידוע: הוספת א
- 24 וראה מ' בר-אשר, איטליה, עמ' 78.
- 25 נראה שכיוון לקרוא אוֹמֵן, במ"ם דגושה. כ"י זה אינו מציין על פי רוב דגשים.
- 26 במקום אחד נראה כאילו ניקד האוֹמֵן (כלים ה ד), וברור שמדובר בכתם ולא בחולם על הוי"ו, שכן אין צירופי חולם ושורק בכ"י זה, בניגוד למה שמוצאים לעתים בכ"י פס (כפי שצוין לעיל).
- 27 ראה אלדר ב', עמ' 230.
- 28 ראה קוטשר, מחקרים בעברית ובארמית, ירושלים תשל"ז, עמ' קנט ואילך; בר-אשר, טיפוסים, עמ' 200.
- 29 ראה בר-אשר, שם, עמ' 200-201.
- 30 וראה הערוך בערכו.
- 31 פס מנקד גוֹדְלָה (ראה בר-אשר מבוא פה, עמ' 174; איטליה, עמ' 18).
- 32 בבכורות נכתב בכ"י ק תחילה מיגידולו (= מגידולו), אך תוקן אל מיגוֹדְלוֹ (היו"ד שאחרי הגימ' הוסבה לוי"ו, והוי"ו שאחרי הדל"ת נמחקה).
- 33 גם בדפוסים המהלכים מצינו גְּדֵל בשלוש המשניות הנזכרות כנגד אָגוֹדְלָה ביומא (וראה קוסובסקי בערכם).
- 34 ראה בר-אשר, מבוא פה, עמ' 174. במלחמת בני אור, מצינו: "והכטן ארבע גודלים" (ח 13; ראה מהדורת י' ידין, עמ' 290).
- 35 אלדר, עמ' 224.

לראש מילה שעיצורה השני מוכפל, כגון גִּסוֹ < אָגִיסוֹ (סנהדרין ג ד), בְּטִיחַ < אַבְטִיחַ.
 כָּפַח. גם בנ"ב כּוּפָח (=כּוּפָח³⁶) וכן הוא בכ"י ת: כּוּפָח/כּוּפָח (6 פעמים)³⁷, אבל פעם
 אחת בפ"א פתוחה: כּוּפָח (מנחות ה ט, הופעה ב). גם כ"י תימן-מועד מנקד כּוּפָח (שבת
 ג ב), וכן מנוקד בדפוס ליוורנו: כּפָח (שבת שם 6 פעמים; מנחות ה ט פעמיים; כלים ו ב,
 ז ג, ח ז), אבל גם כּוּפָח בלא דגש בפ"א (כלים ה ב פעמיים). בכ"י ק הפ"א מנוקדת דרך
 שיטה בפתח: כּוּפָח (שבת שם)³⁸, כּוּפָח (שבת שם)³⁹, כּוּפָח (מנחות ה ט פעמיים; כלים ה ב פעמיים; ו ב, ז
 ג, ח ז); בכ"י פא ובכ"י פס מצינו גם פ"א פתוחה וגם פ"א קמוצה בשל דרכם של שני
 כה"י להחליף את שני הסימנים זה בזה באופן חופשי⁴⁰, כגון פא: כּוּפָח (שבת שם),
 הַכּוּפָח (כלים ו ב), כּוּפָח (שם ז ג) וכן הַכּוּפָח⁴¹, הַכּוּפָח (למשל כלים ה ב); ופס: הַכּוּפָח
 (כלים ה ב, הופעה ב), הַכּוּפָח (שם ו ב בלא דגש בפ"א), כּוּפָח⁴²... כּוּפָח (מנחות ה ט)⁴³.
 סָלַם. כל העדים המנוקדים גורסים סָלַם/סוּלַם כמו במקרא הטברני וכפי שמצינו בכ"י
 פר; כן הוא בכ"י ק, בחלק המנוקד של פא⁴⁴, בכ"י פס⁴⁵ ובדפוס ליוורנו⁴⁶ אבל כ"י ק-2
 גורס סוּלַם (3 פעמים: זבים ג א, ג ג, ד ג) בלא דגש בלמ"ד בכל שלוש ההופעות. האם
 עלינו להניח שקרא את המילה במשקל פוּעַל, או שמא מדובר בשכחה חוזרת של הדגש?
 רָבַן. גרסת פר רובן נתמכת בעדותם של א: שלרובן⁴⁷, וכן ק שֶׁל רובן, (ובלא ניקוד גם פא
 וד"ר⁴⁸ שלרובן); ת וליוורנו זהים בטקסט הכתוב אך לא בניקוד: שֶׁל רובן (ת), שֶׁל רובן
 (דפ' ליוורנו), וכן ניקודו רח"י קוסובסקי ור"ח ילון; ברמב"ם (מהדורת הר"י קאפח)
 מצינו: שֶׁל רבן (אך כ"י וו גורס: רובן). לעומת זאת לו גורס של ארבן, ובגיליון של פר
 מצינו: שֶׁל אורבן, וכן בכ"י פס, אבל בניקוד שונה: שֶׁל אַרְבָּן, ובהערת גיליון בדפוס
 ליוורנו הובא כנוסח אחר: אורבן במקום רובן, וכך הביא גם קוסובסקי רובן (נ"א:
 אורבן). בפירוש הגאונים לסדר טהרות (מהדורת ר"ן אפשטיין, עמ' 108) מצינו גרסות

36	ייבין, עמ' 973.
37	בכלים ה ב פעמיים: ז ג, ח ז הוטל דגש בפ"א; כנגד זה במנחות ה ט (הופעה א) וכלים ז ג לא הוטל דגש בפ"א (וכבר צייננו שכ"י ת אינו מטיל על פי רוב את הדגשים).
38	נוכיר שבכ"י ק אין אלא מעט חילופים חופשיים של פתח/קמץ (ראה בר-אשר, מחקרי תלמוד ב, תשנ"ג, עמ' 48, הערה 39 בעמ' 48).
39	כך, פעם אחת, בקר"ף!
40	ראה בר-אשר, איטליה, עמ' 36-37.
41	האומנם יש דגש בפ"א בצורה זו?
42	כך, בפתח בחי"ת (ובלא דגש בפ"א)!
43	ד"ר גורס כופח (בלא ניקוד) בכל שמונה הופעותיה של המילה; גם לו גורס כך ב-7 הופעות, אך במשנת שבת (ג, ב) גרס: "כופה שהסיקוה", ולא "כופח שהסיקוהו". נראה כי המרת החי"ת בה"א - כופח < כופה - גררה אותו להביך את השם כנחתם בצורן הנקבה.
44	אלו ההופעות המנוקדות בכ"י פא: פְּסוּלָם (שבת ה, ד), פְּסוּלָם (ביצה א, ג), סוּלְמוֹת (סוכה ה, ב), בדוגמה האחרונה לא צוינה תנועת הלמ"ד.
45	כן הוא ב-9 מתוך 11 ההיקריות, אבל בשני מקומות אין רואים דגש בלמ"ד בצילום שבידי: סוּלַם (ב"ב ג, ו), פְּסוּלָם (שם ב, ה הופעה ב).
46	כתב, כצפוי, בלא וי"ו: סָלַם.
47	בפתח במקום בקמץ; כ"י א מחליף, לעתים קרובות פתח בקמץ.
48	בד"ר של נפרדת מן רובן.

שונות: של אורבן, של רובן, של חרבן.⁴⁹ יש אפוא בסיס איתן לקיומן של שתי החלופות אָרְבָּן⁵⁰ ורֹבָן (רֹבָן נראית משנית לרֹבָן). מכל מקום, רוב כתיבי-היד של המשנה מקיימים את הצורה בלא אל"ף תחילית.⁵¹

הערות של סיכום

א. מסורת פר מקיימת את כל חמשת השמות במשקל פֶּעַל בלא חריגים. הצורה אָפֶן יש לה במשנה חלופה מהימנה אוֹפֶן (אָפֶן) בדומה לנ"ט של המקרא, אבל שתיהן שייכות למשקל אחד. העדויות על הקריאות אוֹמֶן/אוֹפֶן בלא דגש במ"ם נראות גלגול מאוחר של אָפֶן/אָפֶן. בכ"י פר אין זכר לצורה אָגְדָל התניינית, אבל אין לפקפק בקדמותה. יצוין שהיא מזומנת בעדי המשנה רק במסכת יומא (ב א), וזו אינה כלולה בכ"י פר שאין ממנו אלא סדר טהרות. הקריאה בְּפָח נתמכת מעדים רבים. כלום החלופה בְּפָח בפ"א פתוחה שבכ"י ק ובעדים אחרים (אין להביא בחשבון כתיבי-יד המחליפים פתח/קמץ אהרדי) עלתה בהשפעת החי"ת התוכפת? הצורה חסרת הדגש בפ"א אינה מוצקת דייה, ונראית גלגול מאוחר. גם הניקוד סָלֶם מוצק הן במסורת הניקוד של המקרא הן במשנה; ניקודו של כ"י ק-2 סוֹלֶם (בלא דגש במ"ם) אינו נתמך, לפי שעה, מכל עד אחר. המסורת רוֹבָן (=רֹבָן) ידועה משלושת אבות הטקסטים א פר ק; אך אין לבטל את חלופת הניקוד רוֹבָן שנתקיימה בכ"י ת ובדפוס ליוורנו, גם אם העדויות עליה הן מדרגה משנית. כמו כן יש עדויות מוצקות לחלופה אורבן/ארבן.

ב. נוהג רווח בין בלשנים לבחון במשקלי השם שהם מתארים, אם מתייחדת להם הוראה עיקרית אחת. לשון אחר הם בודקים אם ניתן לקבוע ברוב השמות הנשקלים במשקל כלשהו את משמעותו של השם על פי משקלו. ואמנם דבר ידוע הוא שמשקלים אחדים יש להם הוראה עיקרית אחת, כגון פֶּעַל המציין אדם בעל תכונה קבועה או בעל עיסוק (מקצוע) מסוים וקבוע: גָּנַב, טָבַח.⁵² ואולם יש להדגיש שכרוב המשקלים אין לקבוע הוראה אחת קבועה או אפילו שתי הוראות עיקריות. ברבים מן המשקלים אתה מוצא שהם כורכים בתוכם ארבעה וחמישה משמעים ויותר. ואם משקל מציין מגוון כזה של הוראות, פירוש הדבר שבטל בו היחס הברור בין משקל למשמעות.⁵³ וכך הוא גם במשקל שלפנינו; חמשת השמות הכלולים בו מציינים ארבע הוראות נבדלות: אָפֶן – בעל תכונה ומקצוע; גָּדָל – אבר בגוף האדם; בְּפָח וסָלֶם – פְּלִים, רוֹבָן – חומר. ואין הדברים מצריכים כל תוספת.

49 בצדק העיר רי"ן אפשטיין (בהערה 19 שם) שהחי"ת היא שיכוש של אל"ף, כלומר חרבן = ארבן.

50 ניקוד פס באל"ף סגולה עומד לפי שעה בחריגותו.

51 וראה גם מלאכת שלמה על אתר, ויעוין היטב בחומר הרב שהביא אפשטיין ובהערות שכתב (שם עמ' 108), אבל יש מה להוסיף עליו; ואכמ"ל.

52 דוגמה יפה לבירור כזה מצויה במאמרו של חיים א' כהן, "שמות עצם בתחילית מ"ם במשנה – משקל ומשמעות", מסורות ט-י-יא (ספר היוכל לגדעון גולדנברג), ירושלים התשנ"ז, עמ' 101-113.

53 ראה מאמרי "על תצורת השם בלשון חכמים", מחקרים בשומרונית בעברית ובארמית מוגשים לאברהם טל (בעריכת מ' בר-אשר ומ' פלורנטין) [בדפוס] סעיפים 5-6 [משקל ומשמעות], וכן מאמרי "משקל פְּעוּל במשנה ומה שמסתעף ממנו", לשוננו, סו (תשס"ד), סעיפים 18-19.